

Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru Older People's Commissioner for Wales

Jack Sargeant AS
Cadeirydd, Pwyllgor Deisebau'r Senedd
Senedd Cymru
Bae Caerdydd
CF99 1SN

(Drwy E-bost yn unig)

03442 640 670

Rydym yn croesawu
galwadau yn Gymraeg

Adeiladau Cambrian
Sqwâr Mount Stuart
Caerdydd CF10 5FL

Cambrian Buildings
Mount Stuart Square
Cardiff CF10 5FL

30 Hydref 2023

Annwyl Jack,

Deiseb P-06-1338 Ymestyn y Cynllun Brys ar gyfer y Sector Bysiau a datblygu cynllun adfer bysiau cenedlaethol

Diolch am eich llythyr dyddiedig 2 Hydref 2023 yn gofyn am fy sylwadau ar y materion a godwyd yn Neiseb P-06-1338 – i ymestyn y Cynllun Brys ar gyfer y Sector Bysiau a datblygu cynllun adfer bysiau cenedlaethol.

Rwy'n bryderus iawn ynghylch y gostyngiad yn nifer y bobl hŷn sy'n defnyddio'r cerdyn bws rhatach a'r effaith y mae hyn yn ei chael ar iechyd, lles a gweithgareddau bob dydd. Yn gynharach eleni, amcangyfrifodd CPT Cymru bod cardiau teithio rhatach yn cael eu defnyddio dim ond 40-50 y cant o'r lefelau cyn y pandemig. Mae perygl y bydd toriadau ychwanegol i wasanaethau bysiau yn gostwng y lefel hon ymhellach fyth gan na fydd y gwasanaethau y mae eu hangen ar bobl hŷn yn bodoli.

Mae pobl hŷn yn aml yn codi trafndiaeth gyhoeddus a bysiau, yn benodol, fel mater o bryder gyda mi a'm Gwasanaeth Cyngor a Chymorth. Mae hyn yn cynnwys pryderon am doriadau i lwybrau bysiau, llai o amserlenni, a chanslo heb fawr o rybudd, os o gwbl. Mae pobl hŷn yn aml yn disgrifio trafndiaeth gyhoeddus a chymunedol fel 'achubiaeth', gan roi mynediad iddynt at amwynderau lleol a'u galluogi i wirfoddoli a chadw mewn cysylltiad â theuluoedd a ffrindiau. Mae argaeledd a dibynadwyedd trafndiaeth gyhoeddus a chymunedol wedi bod yn broblemau sylweddol a hirsefydlog i bobl hŷn, yn enwedig wrth fynychu apwyntiadau meddygol. Mewn un achos yn ddiweddar, fe wnaeth person hŷn orfod

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding.

aros dwy awr am fws i ddychwelyd adref o apwyntiad yn yr ysbyty ar gyfer taith gymharol fyr, am nad oedd gwasanaethau bysiau cynharach wedi'u trefnu yn rhedeg.

Gall teithiau rheolaidd ar fysiau hefyd greu cysylltiadau personol â gyrwyr a theithwyr eraill. Mae'r grŵp Cyfeillion Bws 65 yn Sir Fynwy wedi disgrifio sut mae gyrwyr yn tynnu sylw teithwyr eraill weithiau at absenoldeb teithwyr rheolaidd. Mewn un achos, arweiniodd hyn at ddarganfod bod rhywun wedi cwmpo a threfnodd y grŵp help gyda thasgau nes bod y person yn ddigon da i ddychwelyd i ddefnyddio'r bws a gwneud ei siopa eto.

Mae Cynllun Brys Llywodraeth Cymru ar gyfer y Sector Bysiau eisoes wedi dod i ben ac wedi cael ei ddisodli gan y Gronfa Trawsnewid Bysiau. Mae effaith y newid hwn yn cael ei themlo'n awr wrth i gwmnïau bysiau wneud toriadau i wasanaethau. Mae'r ddeiseb yn galw am gynhyrchu cynllun adfer bysiau cenedlaethol ar y cyd â chwmnïau bysiau, teithwyr, awdurdodau lleol ac eraill, er mwyn adeiladu gwasanaethau bysiau mwy cynhwysfawr a chynaliadwy. Rwy'n deall o'r Datganiad ar y Cyd ar y Gronfa Trawsnewid Bysiau newydd (16 Mehefin 2023) bod y Gronfa Trawsnewid Bysiau wedi cael ei datblygu ar y cyd gan Awdurdodau Lleol, Llywodraeth Cymru, Trafnidiaeth Cymru a'r diwydiant. Mae hyn, i raddau, yn mynd i'r afael â'r camau gweithredu y gofynnwyd amdanynt yn y ddeiseb sef cynllun adfer bysiau cenedlaethol, ond mae'r ddeiseb yn gofyn yn benodol am gynhyrchu ar y cyd â theithwyr, rhywbeth na chafodd ei grybwyll yn y Datganiad ar y Cyd ym mis Mehefin 2023.

Mae'n bwysig bod llais pobl hŷn a theithwyr yn fwy cyffredinol yn cael ei glywed ac y gweithredir arno mewn penderfyniadau yn y dyfodol ynghylch cyllid bysiau a llwybrau bysiau. Er nad yw'n bosibl cynnal pob gwasanaeth bws ar ei lefel bresennol, rhaid i bobl hŷn allu defnyddio bysiau er mwyn ymweld â ffrindiau a theulu, gweithio, gwirfoddoli, mynd i apwyntiadau gofal iechyd a gwasanaethau eraill a gwneud y pethau sy'n bwysig i bob un ohonom.

Bydd llai o wasanaethau bws yn ei gwneud yn anoddach i rai pobl hŷn aros mewn gwaith neu gymryd rhan mewn gweithgareddau gwirfoddoli. Mae nifer sylweddol o bobl hŷn yn parhau i weithio (yng Nghymru, mae 9.2% o bobl dros 65 oed yn gweithio) ac mae bron i draean o bobl dros 65 oed yn gwirfoddoli mewn rhyw ffordd. Mae'r gwaith cyflogedig a'r gweithgarwch gwirfoddol a wneir gan bobl hŷn yn gwneud cyfraniad sylweddol at economi Cymru (roedd gwirfoddoli gan bobl hŷn yn werth £483M mewn adroddiad gan Brifysgol Bangor yn 2018 ac mae disgwyl i hyn gynyddu). Bydd effaith niweidiol ar ofalwyr di-dâl sy'n dibynnu ar wasanaethau bysiau hefyd: mae tua 55% o ofalwyr yng Nghymru dros 55 oed ac mae gofalwyr di-dâl yn fwy tebygol o fod yn fenywod, yn hŷn ac yn byw mewn cymunedau difreintiedig. Ni ddylid cyfyngu gwasanaethau bysiau yn y dyfodol i oriau swyddfa safonol ac yn ystod yr wythnos, gan olygu na fydd pobl hŷn yn gallu teithio o gwmpas gyda'r nos ac ar y penwythnos.

Mae gwasanaethau bysiau hefyd yn chwarae rhan allweddol yn y gwaith o fynd i'r afael ag unigrwydd ac arwahanrwydd ac maent yn agwedd hanfodol ar Gymunedau Oed-gyfeillgar. Mae Sefydliad Iechyd y Byd (WHO) yn diffinio Cymunedau Oed-gyfeillgar fel llefydd lle mae pobl hŷn, cymunedau, polisïau, gwasanaethau, lleoliadau a strwythurau yn gweithio gyda'i gilydd mewn partneriaeth i gefnogi a galluogi pob un ohonom i heneiddio'n dda. Mae

Sefydliad Iechyd y Byd yn nodi wyth nodwedd hanfodol i Gymunedau Oed-gyfeillgar, sef 'yr wyth maes': Mannau awyr agored ac adeiladau; Trafnidiaeth; Tai; Cyfranogiad cymdeithasol; Parch a chynhwysiant cymdeithasol; Cyfranogiad dinesig a chyflogaeth; Cyfathrebu a gwybodaeth; Cymorth cymunedol a gwasanaethau iechyd. (I gael rhagor o wybodaeth, ewch i: [Beth yw cymunedau o blaid pobl hŷn? - Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru.](#))

Mae Llywodraeth Cymru yn cefnogi'r gwaith o ddatblygu Cymunedau Oed-gyfeillgar fel y dangosir yn 'Cymru Oed-gyfeillgar: ein strategaeth ar gyfer cymdeithas sy'n heneiddio'. Mae trafndiaeth a chysylltedd yn rhannau hanfodol o wneud cymunedau'n fwy oed-gyfeillgar i bawb. Mae strategaeth Llywodraeth Cymru yn cydnabod y rôl y mae trafndiaeth yn ei chwarae o ran creu Cymunedau Oed-gyfeillgar a gwella gwasanaethau bysiau yw un o dri maes blaenoriaeth y strategaeth ar gyfer trafndiaeth. Er mwyn bod yn ystyrlon, mae angen ystyried y strategaeth yng nghamau gweithredu Llywodraeth Cymru ar wasanaethau bysiau.

Rydw i wedi dilyn gyda diddordeb drafodaethau yn y Senedd am ymgyrch bosibl i annog pobl i ddefnyddio gwasanaethau bysiau. Mae angen i unrhyw ymgyrch drafndiaeth ddeall y rhesymau pam nad yw rhai pobl hŷn wedi dychwelyd i ddefnyddio'r cerdyn teithio rhatach. Mae'r rhain yn cynnwys colli hyder ar ôl y pandemig, symud oddi wrth amserlenni papur neu amserlenni wedi'u hargraffu at wybodaeth ar-lein yn unig, materion yn ymwneud ag ansawdd gwasanaeth, dibynadwyedd a hyfforddiant/ymddygiad gyrwyr. Mae angen rhagor o ymchwil er mwyn i unrhyw ymgyrch gael y siawns orau o lwyddo.

Er bod nifer y teithwyr masnachol wedi cael trafferth dychwelyd i'r lefelau cyn y pandemig, mae'r galw am drafndiaeth gymunedol wedi ailddechrau ar ei lefel flaenorol. Mae gan drafndiaeth gymunedol hanes o ddarparu atebion hyblyg a hygyrch wedi'u llywio gan y gymuned mewn ymateb i anghenion trafndiaeth lleol heb eu diwallu. Weithiau, dyma'r unig ffordd o deithio i lawer o bobl. Fodd bynnag, nid oes darpariaeth trafndiaeth gymunedol ar gael ym mhob ardal lle byddai o fudd i bobl hŷn ac mae angen mwy o gyllid diogel a chynaliadwy.

Bwriad Bil Bysiau arfaethedig Llywodraeth Cymru yw mynd i'r afael â rhai o'r materion sy'n ymwneud â darparu gwasanaethau bysiau ac edrychaf ymlaen at ymgysylltu â'r cynigion deddfwriaethol maes o law. Serch hynny, mae effaith toriadau i wasanaethau bysiau yn effeithio ar bobl hŷn nawr ac ni ellir gohirio camau i fynd i'r afael â hyn nes bydd deddfwriaeth yn cael ei phasio a'i rhoi ar waith.

Ar hyn o bryd mae'r sector cyhoeddus yng Nghymru yn wynebu cyfnod heriol iawn o ran setliadau ariannol a phwysau gwario. Fodd bynnag, mae perygl y bydd pobl hŷn yn ysgwyddo baich anghymesur o ganlyniad i doriadau i wasanaethau. Mae angen asesu effaith gyfunol toriadau i wahanol fathau o wasanaethau. Er enghraifft, ni ddylid ystyried toriadau i wasanaethau bysiau ar wahân i doriadau i wasanaethau eraill sy'n cael eu defnyddio a'u gwerthfawrogi gan bobl hŷn. Dylid cynnal Asesiadau effeithiol o'r Effaith ar Gydraddoldeb i ddeall effaith y newidiadau arfaethedig ar grwpiau sydd â nodweddion gwarchoddedig, gan gynnwys pobl hŷn. Dylid cyhoeddi'r Asesiadau hyn hefyd er mwyn helpu i graffu ar benderfyniadau.

Gobeithio y bydd y sylwadau hyn o ddefnydd i chi wrth i chi ystyried Deiseb P-06-1338.

Yn gywir,

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Heléna Herklots', with a horizontal line underlining the name.

Heléna Herklots CBE
Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru